

BİR GELENEĞİN FARKLI COĞRAFYALARDAN YANKISI: “ZAMANA” / “ZAMANE”

Echo from Different Geography of A Tradition: “Zamana” / “Zamane”

Abdulselam ARVAS*

Gazi Türkiyat, Güz 2012/11: 113-125

Özet: “Akınlık” ve “âşıklık” gelenekleri ortak kökenden gelen kültürel olgulardır. Bu geleneklerin temsilcileri de aynı kökene bağlanmaktadır. Dolayısıyla, bu gelenek temsilcilerinin dile getirdiği ürünler pek çok açıdan birbirine benzemektedir. Örneğin, hem akınlar hem âşıklar zaman temasını benzer imgeleri kullanmak suretiyle aynı şekilde ele almıştır. Bu makalede, Cenişbek Toktobekov’un “zamana” deyişi temel alınarak Kırgız akınlarla Türk âşıkların “zamane” temasını ele alış ve işleyiş tarzı üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra Kırgız akınlık geleneğinde yer alan “zamana” ekolü hakkında da bilgi verilmiştir. Amaç, Kırgız Türklerinde olduğu gibi Anadolu Türklerinde de “zamana” akımı ile bu akımın temsilcilerinin bulunduğunu vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: akın, zamana, âşık, zaman.

Abstract: Traditions of “akınlık” and “âşıklık” are cultural phenomenon from common backgrounds. The representatives of this tradition are connected to the same origin. Therefore, the products expressed by the representatives of this tradition in many respects very similar. For example, both “akın” and “âşık” has addressed the time using similar images. In this article, “zamana” of Cenişbek Toktobekov is based on saying and Kirghiz bards and Turkish minstrels theme of “time” focused on handling and operating style. In addition, the information is given about current of “time” which gets involved in the tradition of the Kirghiz “akınlık”. The goal emphasizes in the Anatolian Turks current of “time” and its representatives as in the Kirghiz Turks.

Key Words: akın, zamana, âşık, time.

“Zamana” Akımı Üzerine

“Zamana”, Kırgız Tilinin Sözdüğü’nde zaman ile aynı anlama gelen bir kelimedir. “Zaman” ise aynı sözlükte hayatın, ömür sürmenin belli bir vakti olarak açıklanmıştır (2010: 527). Buna karşın terim olarak “zamana”, bir akımı ya da ekolü ifade etmektedir. Bu akım, Kırgız tökmö akınları (âşık) tarafından XIX. asrın ortalarında başlatılarak günümüze kadar gelen ve akınlık geleneği içerisinde hâlâ devam eden önemli bir ekoldür. Bu ekolün temsilcileri “zamana akınlar” olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu “tökmö akınlar” genel itibarıyla zamanın bozulduğu,

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, karapapa@hotmail.com.

¹ Akınlık geleneği, Kırgız Türkleri arasında yaşayan ve âşıklık geleneğiyle paralel olan sözlü sanatın bir türüdür. Kırgız akınlık geleneği hakkında daha önce yapılmış çalışmalar bulunduğundan bu çalışmada tekrar akınlık geleneğine yönelik bilgi vermeyi gereksiz buluyoruz.

kötülerin ve kötülüklerin çoğaldığı temasını konu edindikleri ve “zaman” kelimesini de şiirin her dizesinin sonunda tekrar ettiği için onların açtığı bu çığıra “zamana” denmiştir. Akınlık geleneğinin önemli bir parçası olan “zamana” akımına yönelik Türkiye’de doğrudan bilgi veren müstakil bir çalışma yoktur ancak “zamana” akımı ve akınları hakkında bilgi veren kaynaklar bulunmaktadır.

Bu çalışmaların ilk ikisi Süleyman T. Kayırov’a aittir. Bilim adamı, söz konusu eserlerinde “zamana” akımı ve akımın temsilcileriyle ilgili malumatlar sunmaktadır. S. Kayırov’a göre, akımın başlatıcısı ve en önemli temsilcisi XIX. asır halk şairlerinden Kalıgul Bay Uulu’dur. Aynı asır akınlarından Arstanbek Buylaş Uulu ile Moldo Kılıç Şamırkan Uulu da Kalıgul’un başlattığı “zamana” çığırını devam ettirmiştir (2005: 16). Yazara ait şu düşünceler de kayda değerdir: “Kırgız âşıklık geleneği, XVIII-XIX. yüzyıllarda hızla gelişmiş, özellikle de XIX. yüzyılın ortalarında Kırgızların hayatında yaşanan değişimler, başka soydaş ve soydaş olmayan halklarla ilişkilerin ozanlık geleneğinde “zamana” temasının ortaya çıkmasına neden olmuştur” (Kayırov 2009: 108, 109). Bu cümlelere dikkat edildiğinde dönemin yani “zaman”ın Kırgızlar üstünde önemli değişikliklere yol açtığı anlaşılmaktadır.²

Konu hakkında bilgi veren başka bir araştırma da Ulanbek Alimov tarafından yapılmıştır. U. Alimov, hazırladığı yüksek lisans tezinde S. Kayırov’un ders notlarından hareketle bu konuya değinmiştir. Araştırmacı bu durumu şöyle özetlemektedir:

“Edebî konu bakımından Kırgız akınlık geleneğinde ekoller oluşmuştur. Bunlara örnek olarak “Zamançılar”, “Zilzele”, “Ürkün” gibi eserler gösterilebilir. Hoca Ahmet Yesevî, Süfi Aldayar, Sulayman Bakırganî, Bukar Jırav gibi tasavvuf edebiyatının etkisi altında kalan Kırgız akınları arasında “zamançılar” ekolü ortaya çıkar. Bu ekolün temellerini ise Kalıgul’un “Akır zaman”, Moldo Kılıç’ın “Zar zaman”, Togolok Moldo’nun “Zar zaman”, Arstanbek’in “Tar zaman”, Cenicok’un “Zamana” gibi eserler oluşturur. Bu ekolün akınları, eserlerini Arap alfabesini kullanarak Kırgız Türkçesiyle yayımlatmış ve halk arasında yayılmasında etkili olmuşlardır” (Alimov 2003: 14).

Alimov’un belirttiğine göre 1916 yılında meydana gelen isyanda Kırgızların çektiği acılar Isak Şaybekov’un “Azgan El”, “Kayran El”, “Kaytkan El”; Abılkasım Cutakeyev’in “1916 cılı”, “Kayran El”; Toktosun Boogaçiyev’in “Kaçkın” ve Kalık Akiyev’in “Ürkün” gibi eserlerinde aksettirilmiştir. Bunun yanı sıra 1911’de Kırgızistan’da meydana gelen ve hem maddi hem manevi olarak halkı yıpratın deprem, Moldo Kılıç’ın “Zilzala”, Kalık Akiyev’in “Zilzala”, İsak Şaybekov’un “Zilzala”³ gibi eserleri ortaya çıkarmasına neden olmuştur (Alimov 2003: 15). Demek

² Dünyanın daha önce görülmedik bir hızla teknolojik açıdan gelişmeler gösterdiği XIX. yüzyıl, sadece Kırgız Türklerinin değil her toplumun üzerinde sosyolojik, psikolojik ve düşünüş tarzı bakımından büyük bir değişim meydana getirmiştir.

³ Türkte tam olarak zelzeleyi karşılayan bu kelime deprem anlamına gelmektedir. Anadolu’daki âşıkların depremlerle ilgili pek çok destan türü âğtlar yaktığı bilinmektedir.

ki bu akımın temsilcisi akınlar, sadece "zaman" temasını değil her türlü dinî, millî konular yanında toplumsal olay ve felaketleri de dile getirerek halkın çektiği sıkıntıları kayda geçirmişler.

Bu konuda bilgi veren son çalışma ise Nezir Temur'a aittir. N. Temur, "Kırgız Türklerinde Sınçılık Geleneği" başlıklı tezinde Kırgız akın tiplerinden bahsettikten sonra onların şiirlerinde işlediği temaları da dile getirmekte ve bu akınların işlediği konular arasında "zamana" konulu şiirlerin bulunduğunu, Türk boylarında eskiden beri var olan bu şiirlerin Kırgızlarda XIX. asrın ilk yarısında başladığını belirtmektedir. Daha sonra yukarıdaki araştırmalara paralel olarak ilk örneklerin Kalıgul Bayoğlu ile başladığını ve Arstanbek Buylaşoğlu ile devam ettiğini söyleyerek iki akından birer örnek verir (Temur 2002: 21-22). Bildiğimiz kadarıyla, Türkiye'de bu konuya ilişkin bilgi veren başka bir araştırma bulunmamaktadır.

Bu çalışmada ise "zamana"⁴ akımı temsilcileri ve şiirlerine yönelik bir araştırmadan ziyade onlardan günümüzde yaşayan ve bu akımı devam ettiren Cenişbek'e ait bir şiirin, XIX. yüzyıl Anadolu âşıklarının şiirleriyle mukayese denemesi yapılacaktır. Bugün de Kalıgul, Moldo Kılıç, Aldaş Moldo, Togolok Moldo gibi geçmişte yaşayan "zamana" akınları gibi çok sayıda isim bulunduğu halde bunların hepsini ele almak araştırmamızın sınırlarını aşacaktır. Bundan dolayı sadece Cenişbek'e ait bir şiir temel alınmıştır.

1. XIX. Asır Öncesi Âşık Tarzı Şiirde "Zaman" Temasını Ele Alan Bazı Âşıklar

Aslında "zaman" temi, her milletin halk şairleri tarafından her dönemde dile getirilmiştir. Bir asır yahut çok daha önceleri insanoğlu, maziye karşı olumlu/olumsuz duygularını nasıl ki ifade etmişse günümüz insanı da aynı tavrı sergilemektedir. Bu husus; mazi, hâl, ati arasında yaşamını idame ettiren ve sosyal bir varlık olan insanın geçmişe karşı aldığı olumlu/olumsuz tavırdan kaynaklanmaktadır. Meseleye bu açıdan bakılınca Kırgızlarda "zaman" temini işleyen "zamana" akımının da eski bir mazisi olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Alimov, "zamana" ekolünün ilk örneklerinin Ahmet Yesevî'ye ait dinî içerikli hikmetlere kadar uzandığını ifade etmiştir (2003: 14). İslam dinini kabul eden bütün Türk halkları edebiyatının başat eseri arasında görülen "Hikmetler", Anadolu Türk edebiyatı için de temel referanslardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Müslüman olan tüm Türk topluluklarının "zamana/zamane" kavramını

⁴ Bu kelimenin Türkiye Türkçesiyle tam karşılığı "zamane"dir. Dolayısıyla metin içerisinde kullanılan "zamana" ve "zamane" kelimeleri aynı anlamlarda kullanılan teknik bir terimdir. "Zamana/zamane" kavramının çerçevesini zaman, dönem, insan, toplum, kader, felek gibi olgulardan şikâyet olarak belirlemek mümkündür. Kanaatimizce, bu tarz şiirlerde sürekli "zaman" veya muadili kelimeler kullanılması da sözcüğün bir terim olarak değerlendirilmesinde önemli bir ölçüt olmuştur.

ya da başka bir deyişle “zaman” temini Ahmet Yesevî’ye yahut onun dünya görüşünü benimseyen halk şairlerine bağlamaları gayet olağandır.⁵

Bu bağlamda, “zamane” ekolünün Anadolu sahası âşıklık geleneğinde yer almadığını düşünmek mümkün değildir. Anadolu âşık tarzı şiir geleneğinde eskiden beri bu tür bir duyuyu dile getiren sanatkarlar bulunmuştur. Anadolu’ya yerleşerek Türkiye Türklerini oluşturan Oğuz boylarının Orta Asya’daki dönemini yani Yesevî, Bakırganî, Aslan Baba gibi şahısları bir tarafa bırakırsak, âşıklık geleneğinin Anadolu’da teşekkülünden bir asır sonra karşımıza çıkan Âşık Gevherî, zamanın bozulduğunu şu dizelerle ifade etmiştir:

Hey ağalar zaman azdı

Düşmüşe il üşer oldu

Küllükte sürünen eşek

*Cins atla yarışır oldu*⁶ (Köprülü 2004: 223)

XVII. asırda Gevherî’nin çağdaşları olan Kâtibî ve Kazak Abdal da deyişlerinde söz konusu temayı aynı güzellikte dile getirmiştir. Zamane insanının durumunu gözler önüne seren bu iki âşığın da “beğenmez” redifli şiirlerinden birer dörtlük yazmak konuya renk katacaktır:

Kâtibî:

Aceb ahir zaman oldu gaziler

Büyük küçük birbirini beğenmez

Her mümin münaфіk cennet arzular

Tanrı nasib ettiğini beğenmez (Sakaoğlu 1988: 350)

Kazak Abdal:

Köyünde büyüyen adam azgını

Çarşıda pazarda insan beğenmez

Medrese kaçkını softa bozgunu

*Selâm vermek için kesan*⁷ beğenmez (Onay 1996: 325)

⁵ Bu terimin tarihsel gelişimini incelemek çalışmamızın sınırlarını aştığı için meseleyi bazı örneklerle sınırladık. Elbette, Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği döneminde diğer Orta Asya Türk halkları gibi Kırgızlar da büyük zulümlere maruz kalmıştır. Ancak XIX. yüzyıla denk gelen bu devirde Osmanlı’nın yıkılış devri olması hasebiyle Anadolu Türklerinin de pek çok zorluk ve sıkıntılara düşer kaldığı ortadadır. Bundan dolayı Anadolu sahasında zamane teminin halk şairleri tarafından ifade edilmediğini söylemek yanlış bir yargı olacaktır.

⁶ Dörtlüğün son iki dizesi, Kırgızların “Attarın baarı corgo, alkaştın baarı moldo boldu/Atların hepsi yüğrük, sarhoşun hepsi molla oldu” atasözüyle büyük bir benzerlik gösterir.

Hatta Kâtibî, zamane insanının ne kadar bozulduğunu ifade etmek için daha ileri giderek kadınların kocalarını beğenmediğini amiyane bir şekilde dile getirmekte ve talihsiz insanların, ırz düşmanlarının eline düştüğünden bahsetmektedir:

Kediler köpekler ile savaşır

Micik deyü çarşı çarşı dolaşır

Nekbeti'si ehl-i ırza ulaşır

Oropular kendi erin beğenmez (Sakaouğlu 1988: 350)

Gevherî'nin "oldu", Kâtibî ile Kazak Abdal'ın "beğenmez" redifli şiirleri aslında "zamana/zamane" akımının Anadolu sahası âşıklık geleneğinde eski bir geçmişi olduğunun güzel örneklerini sunmaktadır. Türkiye'de bu tarz halk şiirleri değişik açılardan incelendiği halde -tıpkı Kırgız akınlık geleneğindeki gibi- insan, toplum, devir vb. olguları içine alan "zaman" temini, "zamane" başlığıyla bir ekol olarak ele alan bir araştırmacı olmamıştır.⁸

Bununla birlikte Mehmet Yardımcı, âşıklık geleneğinde taşlamaların toplumda düzeltici bir görev üstlendiğini, toplumda düzeni bozan kişilerin âşıkların diline düşme korkusu ile kendilerine çekidüzen verdiğini (2002: 352) ifade ederek kısmen de olsa bu hususa dikkat çekmiştir. Buna rağmen bu tür şiirleri oluşturan halk şairlerini adlandırma hususunda bir fikir beyan etmemiştir. Oysa Kırgızlar arasında bu temaları eserlerinde işleyen akınlara "zamana akınları" ve bunların ekolüne de "zamana akımı" denilmiştir. Bununla ilgili Kırgızca eserler yanı sıra Rusça eserler de kaleme alınmıştır.⁹

2. XIX. Asır Anadolu Âşıkları ve Cenişbek'in "Zamana" Şiiri

2.1. "Zamane" Temalı XIX. Asır Âşık Tarzı Şiirden Birkaç Örnek (Mukayeseli)

M. Yardımcı, Osmanlıların gerileme devrinde bozulan toplum düzeninin ele alınarak sık sık eski törelerin kaybolup gittiğinden, zamane insanın bozulduğundan, rüşvet almadan iş yapmayan memurlardan eleştirel bir tavırla söz edildiğini dile getirmektedir (2002: 403). Esas itibarıyla bu husus, yukarıda bahsedildiği üzere "zamane" ekolünün temelini oluşturan insan, toplum ve dönemden şikâyet eden şiirlerdeki temalardır. XIX. asırda nasıl ki, Osmanlı'nın çöküşüyle insanlar büyük

⁷ Farsça olan bu kelime, kişi anlamına gelen "kes" köküne yine Farsça "-an" çoğul eki getirilerek oluşturulmuştur. Türkçesi "kişiler", "kimseler"dir.

⁸ Burada, söz konusu edilen şiirlere yönelik detaylı bir araştırma hazırlamak Türk halk bilimcileri bekleyen güzel bir temadır.

⁹ Bu hususta Rusça "Etiko-Filosofskoe Nasledie Akınov-Zamanistov" (Kulmanbetova 2002), "Akını" (1991) eserleriyle Kırgızca *Zalkar Akımdar-I*, II (1998) adlı kitap ilk akla gelen araştırmalardır.

sıkıntılarla karşılaşmışsa Türkistan Türkleri de böyle bir alın yazısını paylaşmıştır. Kaderin bir cilvesi olarak aynı milletin farklı coğrafyalardaki evlatları bu tarz sıkıntılı bir hayat karşısında duyularını ortak temler üzerinden dile getirmiştir. Elbette, bu işi de halkla daha iç içe olan halk şairleri en çok terennüm etmiştir.

Bu yüzyıl, ayrıca iki Türk topluluğunun okuma yazma bilen kişi sayısının artışı da beraberinde getirmiştir. Böyle bir ortamda Kırgız Türkleri arasından Togolok Moldo, Toktogul Satılğanov, Kalık Akiyev gibi meşhur halk sanatçıları görünürken Anadolu Türklerinde ise Erzurumlu Emrah, Dertli, Seyranî, Ruhsatî gibi önemli halk şairleri¹⁰ ortaya çıkmıştır. Bunlar, halka yakın şahsiyetler oldukları gibi belli bir eğitimden de geçmiş ve aynı zamanda akınlık/âşıklık geleneğini iyi özümseyen halk şairleridir. İşte bu isimler zaman temasını, devrin bozukluğunu, kötü insanları dile getirmeden edememişlerdir. Dolayısıyla XIX. asırda tıpkı Anadolu sahası âşıklık geleneği gibi Kırgız akınlık geleneği de şahıs ve eser açısından önemli ve verimli bir yüzyıl olmuştur.¹¹

XIX. asrın en iyi hicivcilerinden biri olan Seyranî bir şiirinde “zamane”yi o kadar sert eleştirir ki toplum içinde kullanılması hoş görülmemeyen kelimelere dahi yer vermekten kaçınmaz. Âşığın hangi sebepten söylediğini bilmediğimiz “kaldık” redifli şiiri, muhtemelen çok can sıkıcı bir olay sonucu ifade edilmiştir. Şiirin ilk dördlüğünde fakirlerin çektiği zorluklar, iyilerin öldüğü ve düzenbaz insanların çoğaldığı dile getirilmektedir:

Eyvah fukaranın beli büküldü

Medet ticaretin gücüne kaldık

Eyiler âlemden göçtü çekildi

Bizler zamanenin piçine kaldık (Köprülü 2004: 493)

Tıpkı Seyranî gibi XIX. asrın başka önemli bir âşığı Ruhsatî ise devrin bozukluğunu, her şeyin birbirine karıştığını ve neyin doğru, neyin yanlış olduğunun artık bilinmediğini “belli değil” redifli şiiriyle dile getirmiştir.

Bir vakte erdi ki bizim günümüz

Yiğit belli değil mert belli değil

Herkes yarasına derman arıyor

Deva belli değil dert belli değil (Kaya 1994: 337)

¹⁰ Ancak bu başlık altında birkaç XIX. asır Anadolu âşığı şairleriyle günümüz Kırgız akınlıklarından Cenişbek’in bir eserini mukayese etmekle kifayet edeceğiz. Onun “zamana” başlıklı deyişi günümüz Kırgız “zamana akımı”nın en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir.

¹¹ XIX. yüzyıl, âşıklık geleneğinde olduğu gibi akınlık geleneğinde de bir dönüm noktasını teşkil etmiştir.

Şiirlerinde genelde din, Allah, peygamber sevgisi gibi temaları işleyen Cenişbek¹² de zaman, devir ve insanlardan acayip derecede muzdariptir. Komşusundan yemeğini saklayanlar, genç ihtiyar demeden, zararını bilerek/bilmeyerek içki içenlerden şikâyetçidir. Bu tür insanların kendileriyle birlikte topluma da zarar verdiğini söylemek istemektedir:

Konşusunan tamağın

Katıp kalgan zamana

Karı caşı içkilik

Tatıp kalgan zamana

Serdarî'ye ait "bizim" redifli şiirin 2. dörtlüğündeki dizelerle Cenişbek'in "zamana" deyişindeki bazı mısralar ise pek benzemektedir. Serdarî, çocukların baba sözünü dinlemeyerek baş belası olduğunu dile getirirken Cenişbek, daha da ileri giderek babaların çocuklarının elinden öldüğünü belirtmektedir. Üstelik bu Kırgızlar Rusya'ya kaçıp giden Kırgızlardır. Ne acı ki, dile getirilen bu dizeler alelade uydurulmuş dizeler değil, kendi döneminde hayatta karşılaşılan gerçeklerden hareketle söylenmiştir.

Serdarî:

Evatlar babanın sözün tutmuyor

Acım diye çift sürmeye gitmiyor

Çocuklar büyüdü ekme yetmiyor

Başımıza bela dölümüz bizim (Özmen 1998: 637)

Cenişbek:

Rossiyaga Kırgızdar

Kaçıp kalgan zamana

Balasınan atası

Ölüp kalgan zamana

Akın/âşıkların şiirlerinde istifade ettiği önemli bir nokta da atasözlerinden yararlanmaktır. "Balık baştan kokar" atasözü Seyranî'nin şiirinde yer bulduğu gibi Cenişbek'in de yararlandığı bir kalıp ifadedir. Seyranî, şiirinde bu atasözünü "Balık baştan kokar bunu bilmemek/Seyrani gafilin ahmaklığından" şeklinde kullanırken Cenişbek, "Balık katuu başınan/Sasıp kalgan zamana" şeklinde kullanmıştır. Aslında bu atasözü zamanın bozuluşunu çok veciz ifade eden mükemmel bir kalıptır. Zaten, halk şairleri eserlerinde halk irfanıyla oluşan buna benzer atasözlerini sıklıkla kullanmaktadırlar.

2.2. Cenişbek'e Ait "Zamana" Şiiri

Cenişbek'in "zaman"a şiirinde zamane insanların olumsuz anlamda değiştiği ifade edilmektedir. Bunlar; dışarıdan yüzleri gülümsediği halde içlerinden söven,

¹² Bu akın hakkında fazla malumat için bk. (Arvas 2011).

açıktan rüşvet alan zamane insanlardır. Zaman, bu insanları o kadar duyarsız bir hale getirmiştir ki, onlar komşusundan yemeğini saklamakta, öz dilleri olan Kırgızca'yı değil Rusçayı konuşmakta ve genç ihtiyar herkes içki içmeyi marifet bilmektedir. Peki, "zaman" nasıl bir zamandır? Cenişbek'in şiirinde bahsettiği zaman ise horoz fiyatlarının sungur kuşunu aştığı, yiğitlerin kızlardan utandığı, akademisyenlerin çekirdek sattığı, babayiğitlerin iş bulmadığı, zinâkâr kadınların çocuğunu beğenmediği, insan kaderini mafyanın belirlediği, bayanların erkekler gibi protestolara katıldığı garip bir zamandır. Tıpkı Seyranî'nin dile getirdiği gibi merdin, namerdin, devanın ve derdin belli olmadığı bir zamandır bu zaman.

Cenişbek'e göre ne kadın ne de erkek yerini bilmektedir. Hatta kim ne yaptığının farkında değildir. Akın, şiirinin sonuna doğru huzurun olması halinde kuru ekmeğe razı olacağını söylemektedir. "Zamana/zamane", yani insan, toplum, sistem düzelirse sadaka olarak yedi lira yedi kuruş dağıtacağını belirtmektedir. Buradaki yedi rakamının ise sembolik olduğunu ve aslında "akın"ın gerekirse her şeyini feda edeceğini ifade etmektedir. Deyişin Kırgız Türkçesi ile Türkiye Türkçesini aşağıya alarak şiirin geri kalan kısmını okuyucunun yorumuna bırakmanın doğru olacağını düşünüyoruz.

Zamana

Eşektin baası tulpardan

Aşıp kalgan zamana

Korozdun narkı şumkardı

Basıp kalgan zamana

Akademik semişka

Satıp kalgan zamana

Kızdan cigit uyalıp

Kaçıp kalgan zamana

Balban cigit iş tappay

Catıp kalgan zamana

Balık katuu başıman

Sasıp kalgan zamana

Konşusunan tamağın

Zamane

Eşeğin bahası tulpardan

Aşıp kalan zamane

Horozun fiyatı şumkarı¹³

Geçip kalan zamane

Akademisyenler çekirdek

Satıp kalan zamane

Kızdan yiğit utanıp

Kaçıp kalan zamane

Pehlivan yiğit iş bulmayarak

Yatıp kalan zamane

Balık tamamen baştan

Kokup kalan zamane

Komşudan yemek

¹³ Sungur kuşu

<i>Katıp kalgan zamana</i>	<i>Saklanıp kalan zamane</i>
<i>Karı caşı içkilik</i>	<i>İhtiyar genci içki</i>
<i>Tatıp kalgan zamana</i>	<i>Tadıp kalan zamane</i>
<i>El ırısı şulundar</i>	<i>Halk bahtı boş yere</i>
<i>Kaçıp kalgan zamana</i>	<i>Saçılıp kalan zamane</i>
<i>Rossiyaga Kırgızdar</i>	<i>Rusya'ya Kırgızlar</i>
<i>Kaçıp kalgan zamana</i>	<i>Kaçıp kalan zamane</i>
<i>Balasıman atası</i>	<i>Çocuğundan babası</i>
<i>Ölüp kalgan zamana</i>	<i>Ölüp kalan zamane</i>
<i>Baarı çurkap bazarga</i>	<i>Herkes koşarak pazara</i>
<i>Köönüp kalgan zamana</i>	<i>Alışıp kalan zamane</i>
<i>Açık ele paranı</i>	<i>Açıktan rüşvet</i>
<i>Berip kalgan zamana</i>	<i>Verip kalan zamane</i>
<i>Soyku kelin balasın</i>	<i>Fena kadının çocuğunu</i>
<i>Ceerip kalgan zamana</i>	<i>Yerip kalan zamane</i>
<i>Kündö birden tir ukmuş</i>	<i>Her gün birer acayıplik</i>
<i>Körüip kalgan zamana</i>	<i>Olup kalan zamane</i>
<i>Balasıman atası</i>	<i>Çocuğundan babanın</i>
<i>Bezip kalgan zamana</i>	<i>Bezip kalan zamane</i>
<i>Erdin meesın ayalı</i>	<i>Kocasının beynini eşinin</i>
<i>Ezip kalgan zamana</i>	<i>Ezip kalan zamane</i>
<i>Kaydan akça tapamın</i>	<i>Nereden akçe bulurum</i>
<i>Deşip kalgan zamana</i>	<i>Denilip kalan zamane</i>
<i>Tağdırındı banditter</i>	<i>Kaderini haydutların</i>
<i>Çeçip kalgan zamana</i>	<i>Çözüp kalan zamane</i>
<i>Kara candan kee biröö</i>	<i>Tatlı candan bazıların</i>
<i>Keçip kalgan zamana</i>	<i>Geçip kalan zamane</i>
<i>Aldım cuttum doorunu</i>	<i>Kalleşler sadakayı</i>

<i>Cürüp kalgan zamana</i>	<i>Yiyip kalan zamane</i>
<i>Aristanga kandekter</i>	<i>Aslana itlerin</i>
<i>Urup kalgan zamana</i>	<i>Vurup kalan zamane</i>
<i>Ertenkige kulağın</i>	<i>Yarım olacağa kulağın</i>
<i>Türüp kalgan zamana</i>	<i>Dikip kalan zamane</i>
<i>İçten sögüp sırtınan</i>	<i>İçten sövüp dışarıdan</i>
<i>Külüp kalgan zamana</i>	<i>Övüp kalan zamane</i>
<i>Abışkanı caş kelin</i>	<i>İhtiyarı genç kız</i>
<i>Süyüp kalgan zamana</i>	<i>Sevüp kalan zamane</i>
<i>Camaaçı şım kön çokoy</i>	<i>Yamacının deri şalvar, çarık</i>
<i>Kiyip kalgan zamana</i>	<i>Giyip kalan zamane</i>
<i>Ayaldardı piketke</i>	<i>Bayanları protestoya</i>
<i>Ündöp kalgan zamana</i>	<i>Çağırıp kalan zamane</i>
<i>Kırgız balan Orusça</i>	<i>Kırgız çocuğun Rusça</i>
<i>Süylöp kalgan zamana</i>	<i>Konuşup kalan zamane</i>
<i>Cuğuştuu dart ayıkpay</i>	<i>Bulaşıcı dert ayıkmadan</i>
<i>Zildep kalgan zamana</i>	<i>Azıp kalan zamane</i>
<i>Akçaluular kıçırıp</i>	<i>Zenginler gıcırdatıp</i>
<i>Oçki sürtkön zamana</i>	<i>Gözlüğü sürten zamane</i>
<i>Arışçılar köböyüp</i>	<i>Arzuhalcilerin çoğalıp</i>
<i>Aktı tüzgön zamana</i>	<i>Akı yazdığı zamane</i>
<i>Cetim baldar bazarda a,</i>	<i>Yetim çocuklar pazarda a,</i>
<i>Taçki türtkön zamana</i>	<i>El arabası süren zamane</i>
<i>Cerdep kelgen babalar</i>	<i>Yerleşik olan atalar</i>
<i>Cerin satkan zamana</i>	<i>Yerinin satılan zamane</i>
<i>Aldap barıp çet cerge</i>	<i>Aldatıp halkını gidip</i>
<i>Elin satkan zamana</i>	<i>Yabancıya satan zamane</i>
<i>Cada kalsa ölgöngö</i>	<i>Aciz kalsa ölünce</i>

<i>Körün satkan zamana</i>	<i>Mezarını satan zamane</i>
<i>Kitaylarga kamazdap</i>	<i>Çinlilere tır tır</i>
<i>Temir satkan zamana</i>	<i>Demir satan zamane</i>
<i>Kokuy nalaat köböyüp</i>	<i>Belalı lanetli çoğalıp</i>
<i>Koyçu bolgon zamana</i>	<i>Çoban olan zamane</i>
<i>Oodarılıp ketçüüdöy</i>	<i>Devrilecekmiş gibi sağa sola</i>
<i>Olku bolgon zamana</i>	<i>Yalpalayan zamane</i>
<i>Kırgız kızdar köçödö</i>	<i>Kırgız kızlar sokakta</i>
<i>Soyku bolgon zamana</i>	<i>Arsız olan zamane</i>
<i>Çındık aytkan kişinin</i>	<i>Doğru konuşan kişinin</i>
<i>Soyçu bolgon zamana</i>	<i>Suskun olan zamane</i>
<i>Ayta berse arman köp</i>	<i>Söylenirse hüznün çok</i>
<i>Akırı çok zamana</i>	<i>Sonu yok zamane</i>
<i>Acoosuna baş berbes</i>	<i>Padişahına baş vermez</i>
<i>Aklı çok zamana</i>	<i>Aklı yok zamane</i>
<i>Tınçtıq bolso bolgonu</i>	<i>Huzur olduktan sonra</i>
<i>Cesekpi meyli kalama</i>	<i>Bazlama da olsa yiyelim</i>
<i>Mınday kıyınğa Kırgız çıdağan a,</i>	<i>Öyle güçlüye Kırgız sabreden a,</i>
<i>Ayrarı çok calama</i>	<i>Yoğurdu yok yalama</i>
<i>Onolson boldu zamana</i>	<i>Muvaffak olsan oldu zamane</i>
<i>Menden ceti som menen ceti tıyın sadağan eey!</i>	<i>Benden yedi lira yedi kuruş sadakan</i>
<i>olsun eey!</i>	

Sonuç

"Zamana/zamane" akımı Anadolu sahası halk şairlerinde de eskiden beri var olan bir ekoldür, denebilir. Bundan dolayı XVII. asır aşığı Gevherî'nin at ve eşeği karşılaştıran dizelerini, Cenişbek sanki bugün işitmiş gibidir ve deyişini oluştururken zamanın bozukluğunu aynı kelimelerle ifade etmiştir. Bu benzerliğe ise hem şaşmak hem de şaşmamak gerektiğine inanıyoruz. Çünkü akınlık ile âşıklık, genetik olarak aynı kökenden gelen geleneklerdir. Bundan dolayı, kökeni aynı olan

geleneklerin temsilcileri bir hususu birbirine yakın hatta birebir benzer şekilde ele alabilir. Ancak uzun asırlar boyunca farklı coğrafyalarda dallanıp budaklanarak değişen/dönüşen bir gelenek temsilcilerinin bu kadar uzun süreye rağmen karşılaştığı olayları aynı ifadelerle dile getirmesi de şaşılmayacak bir durum değildir. Demek ki, bilginin bir milletin fertlerinin kanuna işlemesi bu olsa gerektir. Örneğin Gevherî'nin yukarıda verilen dörtlüğünü andıran Cenişbek'e ait dizeler şöyledir:

Eşektin baası tulpardan aşıp kalgan zamana

Korozdun narkı şumkardı basıp kalgan zamana

Gevherî, eşek ile cins atı yarış hususunda karşılaştırırken Cenişbek, onları fiyat açısından mukayese etmektedir. Ancak iki dörtlük de herkesin her şeyi yapmaya kalkıştığı ve dengelerin değiştiği mesajını vermektedir. İki eserde at ve eşeğin mukayese edilmesi ise aynı milletin farklı coğrafyalardaki imgeleri ortak kullanım tarzını göstermektedir. Son olarak, Türk dünyası edebî ve folklorik eserlerinin mukayeseli araştırmalarında, şaşırtıcı benzerliklerin ortaya çıkacağı gibi Türk halklarını yakınlaştıracak pek çok durumla karşılaşılacağına inandığımızı belirterek yazıyı noktalamak istiyoruz.

KAYNAKÇA

- AKINI/AKINLAR (1991), (Rusçaya Çev.: Mark VATAGIN), Adabiyat Yayınları, Bişkek.
- ALİMOV, Ulanbek (2003), *Kırgızistan'da Akınlar ve Akınlık Geleneği*, Ege Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ARVAS, Abdulsalam (2011), "Günümüz Kırgız Akınları Hakkında", *Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara.
- KAYA, Doğan (1994), *Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas.
- KAYIPOV, Süleyman (2005), "Kırgız Âşıklık Geleneği", *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi-Kırgız Edebiyatı*, KTB Yayınları, C. 31, Ankara.
- KAYIPOV, Süleyman (2009), *Folklor Üzerine Yazılar*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2004), *Saz Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KULMANBETOVA, Aydana (2002), *Etiko-Filosofskoe Nasledie Akımov-Zamanistov/Zamana Akınların Etik-Felsefi Mirası*, Kırgız İlimler Akademisi, Bişkek.
- ONAY, Ahmet Talat (1996), *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i* (Haz.: Cemal KURNAZ), Akçağ Yayınları, Ankara.
- TEMUR, Nezir (2002), *Kırgız Türklerinde Sınçlık Geleneği*, Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TOKTOBEKOV, Cenişbek "Zamana", *Altın Kazma (Disk)/Altın Hazine (DVD)*, Bişkek/Kırgızistan.

SAKAOĞLU, Saim (1988), "XVIII. Yüzyılda Anadolu ve Saz Şairleri", *Başlangıçtan Günümüze Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken-Söğüt, İstanbul.

YARDIMCI, Mehmet (2002), *Başlangıçtan Günümüze Türk Halk Şiiri*, Ürün Yayınları, Ankara.

ZALKAR AKINDAR-I, II (1998), (Haz. Keneş Kırbayev, Gülbara Orozova), Şam Basması, Bişkek.